

سۆھلپەرستەكان (Opportunistic Infection)

كاتىك مەلئەندى كۆتۈرۈلى نەخۇشئىيەكانى ئەمەرىكايى سۆى HIV نەخۇشئىيى ئەيدىزى بەجىهان ناساند تا ئەمۇ ھەموو پۇژىك لەجىهاندا ژمارەيەك توشبىوى نوى بەقايروسى HIV دەستنىشان دەكرىت. سۆكە بەردەوام بە ولاتانى جىهاندا بەرپىگاي خويىنى ئالوودە، دەرزىي پىسبوو، زايەندى، چاندنى ئەندامو لەدايكەوہ بۇ ئاولەمە دەگويزىتەوہ. ھەرەھا پۇژانە ژمارەيەكى زۆر لەم توشبووہ پۇزەتىقانە لەيەكىك لەقۇناغەكانى سۆى قايروسةكە (كاتىك قايروسةكە بەتەواوى كۆئەندامى بەگرى لەكاردەخات) توشى ئەيدىز دەبىت. لەماوہى چەند سالىكدا ئەيدىزار "ماوہكە لەيەكىكەوہ بۇ يەكىكى تر بەپىي تەمەن، پەگەن، قۇناغى سۆكە جىاوازە" ھەموو نىشانەكانى تىادا دەردەكەوئىت. نايىت ئەو راستىيەش فەرامۇش بكرىت كە لەشى ھەموو كەسىك وەك يەك بەرگەى مىكروئورگانىسم (بەكتريا، قايروسى، پاراسىت، فونگ، پروتوزوا) ناكرىت لەبەرئەوہى لەشى ھەر مۇقۇك بەرتەكىكى تايبەتى بەرامبەر بە ئەنتىجىن ھەيە.

دەتوانىن بلىين كەھەندىك لەم ھەلپەرستانە بەئاسانى چارەيان ناكرىت و کوتان و دەرمانيان نىيە، ھەندىكى تريان وەكو سىل و فەرەنگى ئەنتىبايۇتىكى دژى بەكترياكە كارىان تىناكات، لەبەرئەوہى مىكروبەكە بەرگرى دژ بەئەنتىبايۇتىك پەيداكردوہ.

ئەمە لەلايەك، لەلايەكى ترەوہ بىئەوہى تىبىنى بكرىت ھەموو كاژىرىك ژمارەى HIV يە پۇزەتىقەكان لەزىادبووندايە ھەرەھا پۇژانەش ژمارەيەكى نادىار لەئەيدىزارەكان بەم سۆ ھەلپەرستانە دەمرن.

ئەوہى شايانى باسە سۆكان برىتىن لەو كۆمەلە سۆيانەى لەقۇناغىكى درەنگترى سۆى قايروسى HIV دا توشى ئەيدىزار دەبن. (كاتى دەركەوتنى سۆكان نازانرىت) بەلام وەك بەناوہكانىاندا دىارن بەشويىن ھەلىكدا دەگەرپۇن و لەبارترىن كاتىش ئەو قۇناغەيە كەكۆئەندامى بەرگرى لەش ناتەواوہ و لاواز دەبىت و چىتر تواناى بەرگرىكردى لەشى نامىنىت (كاتىك ژمارەى CD4 زۆر كەمدەبنەوہ)، ئەوسا پىگە بۇ مىكروئورگانىسم خۇش دەبىت (وا قەبلىنراوہ كەپاش 6-7 سان پاش سۆى قايروسةكە) و بەئاسانى لەش توشى كۆمەلىك نەخۇشى دەبىت. گەر لەكاتى خۇيدا چارەنەكرىن ئەوا ھەندىكىان دەبنە ھۆى سەرەكىيى مردنى ئەيدىزار. لەراستىدا جگە لەم سۆ ھەلپەرستانەى كە لەم كتىبەدا نوسراوہتەوہ ھەلگرى قايروسةكە يان ئەيدىزار توشى چەند گىروگرفتىكى تر دىت كە دەتوانىن بەمەترسىيەكان ناويان ببەين (جگە لەخويىن بەربوون و نىشانە گلاندىيەكان) واتە ھەر كۆئەندامىك لەلايەكەوہ بەجۇرىكى جىاواز توشى ناتەواوى و گىروگرفت يان مەترسى دەبىت.

جىاكردەوہى نەخۇشئىيەكان بەپىي جۇرى مىكروئورگانىسمەكە

* كۆمەلى پاراسىتەكان(مەشەخۇرەكان)

1- لە 80% سىيەكانى ئەيدىزاران توشى پنىمۇسىستى كارىنى دەبن. پاراسىتەكە دەبىتە ھۆى سۆى تووندى سىيەكان و لە 14% ئەيدىزاران لەماوہى 18 مانگدا دەمرن.

2- لە 4% ئەيدىزاران توشى سۆى تۇكسۇپلاسماي كۆئەندامى ناوہندى دەماردەبىت.

3- رىخۇلەسۆى ئىسۇس پۇرىاسىس، مۇقۇ توشى سىكچوونىش دەبىت.

* كۆمەلى بەكترياىيەكان

4- سىيەسۇ بە "مىكروباكترياى سىل" كەدەبىتە ھۆى نەخۇشى سىل.

5- سىيەسۇ، سۆى ئىسك و جومگەكان بەمىكۇباكترياى ئاقىوم، كانساسى.. تاد.

6- سۆى مىشك، پىست و چا و بە "تريپۇنىما پالىدىوم" كەدەبىتە ھۆى فەرەنگى.

7- رىخۇلەسۇ بەسالمونىلا، شگىلا و كامىپىلۇباكتىر كەدەبنە ھۆى سىكچوون.

* كۆمەلى قايرۇسىيەكان

- 8- سۆى پووخسار، لىۋەكان و ئەندامانى زاووزى بە قايرۇسى تامىسكى ئاسايى 1-2.
- 9- سۆى پىستى پووخسارو ئەندامى زاووزى بە قايرۇسى تامىسكى زۆستەرو قايرىسىلا.
- 10- لە 15-30% ئايدىزداران تووشى سۆى گەروو، سورىنچك، تۆپەى چاو، مېشك، جگەر، بۆرى زراو، پەنكرىياس و سىيەكان بە قايرۇسى سايتمىگال دەبن و قايرۇسەكە دەبىتە ھۆى كوئىرى.
- 11- سۆى قايرۇسى پاپىلوم، زۆرجار برىنەكە دەكەوئىتە سەر دەوروبەرى كوم، گولېنك و پۆپەى چووك.

* كۆمەلى كەپوۋەكان

- 12- سۆى گولېنك و سورىنچك بەكاندە، زۆرجار بەبۇقزەى ناودەم ناسراو.
- 13- لە 1% ئايدىزداران تووشى سىيەسو، سېل، مۇخى مېشك، پىست بەھىستۆپلاسموسس دەبن.
- 14- لە 8% ئايدىزداران تووشى سۆى مېشك و سىيەكان بەكرىپتۆكۆكەس دەبن.

* شىرپەنچەكان

- 15- ساركۇماى كاپوسى
- يەككە لەشىرپەنچە گرنەكان كەزۆرجار تووشى پىست، ناودەم، گەدە و پىخۆلە و لىمفەگرىكانى ئەيدىزدار دەبىت، ماوۋەكى زۆر بىننىشانە، پاش دەستنىشانكردى ساركۇماكە ئەيدىزدار نىكەى 20-29 مانگ دەئى.
- 16- لىمفوما

سى جۆر لىمفوما لەنەخۇشدا دەردەكەوئىت، ئەمانىش تووشى كۆئەندامى ناوۋەندى دەمار، ھەناو، پىخۆلە و گەدە دەبىت. جگە لەو مىكروئورگانىسمانەى پىشوو لەش دەكەوئىتە بەر شالاولى چەند پىرۆتوزور و بەكتىريەكى تر كە بەرپىگەى زاينەندى لەنىو ھۆمۆرگەزبان و ھىترۆرگەزبانەكاندا دەگوئىزىتەو ھەروەھا لەقۇناغىكى سۆى قايرۇسى HIV دا نەخۇش تووشى ژمارەكە لەنەخۇشنىيە درمىيە زاينەندىيەكان دەبىت. ئەم نەخۇشنىيە بەزۆرى تووشى مۇقى ئاسايى دەبىت و ھەرىكەيان دەبىتە ھۆى كۆمەلىك سۆ وەك سۆى كۆئەندامى ناوۋەندى و دەروەى دەمار كەدەبىتە ھۆى شەپلەدارىي ئەندامەكانى لەش يان گۆرانكارى لەكەسايەتى و ھەلسوكەوتى نەخۇشدا. ھەروەھا چەند نىشانەكى تىرى وەك بېھىزى، توورەى، بوورانەو (لەھۆش خۇچوون) دەردەكەوئىت. نەخۇش دەكەوئىتە بارودۇخىكى ئاناسايەو كەزۆر تايبەتە بە ئەيدىزدار.

سەرچاۋە كوردىيەكان:

- 1- د. زاھىر سوران، چەند راستىيەك دەربارەى نەخۇشى ئەيدىز، مامۇستاي كورد ژمارە 28، سالى 1996، لاپەرە 56-57 ستۆكھۆلم.
- 2- د. زاھىر سوران، ھەوكردن بە قايرۇسى HIV و ئەيدىز، چاپى يەكەم، سالى 1993 سوئد.
- 3- د. زاھىر سوران، قايرۇسىكى نوئى دەبىتەھۆى نەخۇشى ئەيدىز، دلانپار، ژمارە 3 سالى 1994، لاپەرە 25-27 ھىلېسكى.
- 4- د. زاھىر سوران، ژن و ئاوس، قايرۇسى HIV و ئەيدىز، دلانپار، ژمارە 1، سالى 1995، لاپەرە 33-35 ھىلېسكى.
- 5- د. زاھىر سوران، ژنە سۆزانييەكان و ھەوكردن بە قايرۇسى HIV، دىدار، ژمارە 19، سالى 1996، لاپەرە 26، ستۆكھۆلم.
- 6- د. زاھىر سوران، ھەوكردن بە قايرۇسى HIV و نەخۇشى ئەيدىز، چاپى دووم، سالى 1998 (لەسەر ئەركى وەزارەتى پۇشنىبىرى - ھەولېر لەچاپدراو).
- 7- د. زاھىر سوران. نەخۇشىيە درمەكان، بەشى نۆھەم، رېتروقايرۇسەكان، چاپى يەكەم، سلىمانى - كوردستان، 2004

سەرچاۋەكان

References

1. Gallo, R. C. and Jay, G (eds) The Human Retrovirus Academic Press, San Diego, 1991.
2. WHO: Current and future dimensions of HIV/AIDS pandemic. A capsule Summary Sep. 1990. WHO/GPA/SFI/90.
3. WHO: Breastfeeding /breast milk and (HIV). Weekly Epidemiological Record 1988; 62: 245.
4. A. Sejtler, J Altekruker, Microbiologie medicala. Bucharest 1994.
5. WHO: Counselling and AIDS guidelines: GPA/WHO/Geneva/1988.

- 6.WHO: Guide to planering helath promotion for AIDS prevention and Control. Geneva 1989.
- 7.WHO: AIDS: The current global situation of HIV/AIDS pandemic. Week. Epide. Rec. 1993; 68: 193-197.
- 8.The AIDS Manual. Acomprehensive retrence on HIV/AIDS, 3rd edi. 1994. Australia.
- 9.AIDS Disease and Diagnosis. Murex Diagnosis Limited, 1991. 1-5. UK.
- 10.Wilson. J. Prevention of Infection – the role of conselling women and AIDS conterence, post house hotel, Edinburg 1988.
- 11.Ted Lankester MA. Setting up Community heal the programme, UK 1992; 272-279.
- 12.Barnett I. Blaiki P. AIDS in Africa, Its present and Future impact. London. Belhaven Press. 1992.
- 13.Piot Peter. AIDS in Africa. Amanual for physicians 1992; 23-24. WHO. Geneva.
- 14.Piot Peter and Laga M. Epidemiology of AIDS in the developing world. In: Textbook of AIDS medicine. Baltimore: Williams & Wilkins Company 1993.
- 15.Weiss RA. How does HIV cause AIDS? Science; 1993; 260: 1273-1278.
- 16.Paoe J. Liautand B, et al. Characteristics of AIDS in Haiti. N Eng J Med. 1983; 309: 945-950.
- 17.CDC. Pneumocystis pneumonia – Los Angeles. MMWR; 1988: 30: 250-252. Pneumocystis pneumonia.
- 18.CDC. Kaposi sarcoma and Pneumocystis pneumonia among homosexual men. New Yourk City and California. MMWR; 1981; 30: 305-308.
- 19.CDC. Update: Aquired Immunodeficiency Syndrome – United States 1981-1988. MMWR; 38:229-236.
- 20.Buehler JW. Berkelman R and Stehe – Green JK. The completens of AIDS survellance. J Aquires immunodeficiency syndrome. USA. 1992.
- 21.Lwvy Ja. Greenspan D: HIV in Saliva (letter). Lancet 1988; 2: 1248.
- 22.Fauci AS: AIDS: Immunopathogenic mechanisms and reseearch strateges. Cli Res. 1987; 35: 503-510.
- 23.Tindall B and Cooper DA. Primary HIV infection: Host responce and intervention strategies. AIDS. 1991; 5:1-12.
- 24.Green and D Miller, AIDS the story of a Disease. Grafton Books, 1986; 40-49.
- 25.Zahir Suran. Sexually Transmitted Diseases, Advices & Prevention. Stockholm 1995; 28-34.
- 26.Zahir Suran. Hiv infection adn AIDS, 1993; 10-11. Sweden.
- 27.WHO, Guidlines for Clinical Managment of HIV infection in Adults – WHO; Global program on AIDS, Geneva. December 1991 (WHO/GPA/IDS/HCS/91.6).
- 28.AIDS/HIV Treatment Directory, Publied by AmFar, vol 5. No. 4. 1992; 5-9 USA.
- 29.Heagarty MC. Abrams Ej. Carring for HIV-infected woman and children. N Eng J Med 1992; 326: 887-88.
- 30.Zahir Suran. Typical and Atypical Mycobacaterium infection in Evolution of HIV/AIDS infection. “Carol Davila Universitet” Bucharest. 1996.
- 31.Leslie Collier and John Oxford, Human Virology, Oxford University Press, 1993; 290-295. Oxford.
- 32.Arye Rubinstine and Theresa A. Calvelli: Pediatric Acquired immunodeficiency Syndrome. In: Samter s Immunologic Diseases, Fifth Edition Volume 1, 2. 1995.
- 33.Sharily K el al: Acquierd Immunodeficiency Syndrom. in: Clinical Immunology Principles and Practic, Mosby 1996; 44. 707-38.
- 34.Mark W. et al: HIV infection and AIDS in Children In: Clinical Immunology Principles and Practic, Mosby 1996; 45: 739-50.
- 35.Gottlieb MS, et al: Pneumocystis carinii pneumonia and mucosal candidiasis in previosly helathy homosexual men: evidence of a new acquierd cellular immunodeficiency, N Engl J med 1981; 305: 1425.
- 36.Gallo RC, el al: Isolation of human T-cell leukemia virus in acquierd immunodeficiency syndrome (AIDS), Science 220: 865, 1983.
- 37.Stockholm Country Council HIV/AIDS program, preevnt, test, car. Stockholm L Landsting 1996.
- 38.Blattner Wa: HIV epidemiology: past, present and future. FASEB J S. 1991; 2340.
- 39.Arye Rubinstine adn Theresa A. Calvelli: Pediatric Acquierd immunodeficiency Syndrome. In: Samter s Immunologic Diseases,, Fifth Editon Volume 1, 2, 1995.
- 40.Roy M. Anderson and Robert m. May. The population biology pf the interaction between HIV-1 and HIV-2: Coexistence or competitive exclusion? AIDS 1996; 10: 1663-1673.
- 41.Birgitta U. Mueller and Phillip A. Pizzo. Acquired immunodeficiency syndrome in The Infant. in: Infectious Diseases of The fetus newborn infant. 4th (ed)s. 1995; 9: 377-95.
- 42.John P. Phair et al: Human immunodeficiency virus infection and AIDS. In: Infectious Diseases 5th eds. 1997; 23: 344, 60, 39. CDC: HIV/AIDS surveillance report, july 1994.
- 43.Jonathan Vogel and Gilbert Jay. AIDS, in: Encyclopedia of Microbiology, Vol 1. 1992; 1: 17-28.
- 44.Jay A. Levy. Viral and immunologic factors in HIV infection. In: The Medical Managment of AIDS 3rd (eds). 1992: 2: 18-33.
- 45.Julie Louise Gerberding. HIV transmission to provideers and their patients. In: The Medical managment of AIDS, 3rd (eds) , 1912M 4, 54.65.
- 46.William A. O Brien and Roger J. Pomerantz. HIV infections and Associated Diseases. In: Viral pathogenesis, edited by Neal Nathanson, et al: 1997.
- 47.Jack S: Remington and Jerme O. Klein. In Infectious Diseases of the Fetus Newborn Infant. 4th Edition 1995.
- 48.Paolo Rossi. Studies on mother – to-child transmission of Human Immunodeficiency Virus type-1. Doctoral dissertaton. DCD Sweden 1992.
- 49.Counselling Fuidelines for HIV Testing. Canadian medical association 1995.
- 50.Patricia Kissinger. Psychosocial chareacteristics of HIV-Infected Adolescents in Nwe Orleans. J. Adol Health 1997; 20:258.
- 51.AIDS image of the epidemic, WHO. Geneva 1994.
- 52.Horsburg. G R. Ou, C. Y. Jason, J. et al: Duration of human immunodeficiency virus infection before detection of antibody. Lancet 1989; 2: 637-640.
- 53.Annette Alaeus, Signifacance of HIV-1 Geneticc Subtype. Scand J infect Dis 32:455-465
- 54.Communicable Disease Profile, IRAQ; updated 19 March 2003. WHO/CDS/2003.19.
55. Hecht FM et al.use of laboratory tests and clinical syptoms for identification of primary HIV infection. AIDS 2002,16:1119-1129.
56. Marcus Altfeld and Bruce D.Walker, Acute HIV-1 Infection, From Hoffmann, Kamps, et al. HIV medicine, USA. 2003. 4751
- ##: Mary Kay Kindhauser, Global defence against the infectious disease threat, WHO/CDS/2003.15.